

Zgodovinski časopis

HISTORICAL REVIEW

ZČ | Ljubljana | 78 | 2024 | št. 1-2 (169) | str. 1–262

Rajko Bratož, *Marcellinus von Dalmatien und die Frage der Verselbständigung Dalmatiens zu seiner Zeit* • Svit Komel, *Vpliv katastrskih popisov na izvedbo zemljiške odveze na Kranjskem* • Miha Zobec, *Tomajski posestnik in politik Anton Černe (1813-1891) med Dunajem in izvorno skupnostjo: pogled na življenjsko pot vaškega mogotca* • Tomasz Jacek Lis, *Austrian-Croat relations in Habsburg Bosnia and Herzegovina* • Žarko Leković, *An overview of Political, Diplomatic and Social Affairs in Montenegro on the Eve of the First World War* • Biljana Ristić, *Vojaške bolnišnice in pokopališče v Škofji Loki* • Oto Luthar, *Poletje s Tukididom. O nekaterih aktualnih vprašanjih zgodovinopisja*

Zgodovinski časopis

HISTORICAL REVIEW

ZČ | Ljubljana | 78 | 2024 | št. 1-2 (169) | str. 1-262

Izdaja
ZVEZA ZGODOVINSKIH DRUŠTEV SLOVENIJE
Ljubljana

GLASILO ZVEZE ZGODOVINSKIH DRUŠTEV SLOVENIJE

Mednarodni uredniški odbor: dr. Kornelija Ajlec (SI), dr. Tina Bahovec (SI),
dr. Bojan Balkovec (SI) (tehnični urednik), dr. Rajko Bratož (SI),
dr. Ernst Bruckmüller (AT), dr. Liliana Ferrari (IT), dr. Ivo Goldstein (HR),
dr. Žarko Lazarevič (SI), dr. Dušan Mlacović (SI) (namestnik odgovornega
urednika), dr. Božo Repe (SI), dr. Franc Rozman (SI), Janez Stergar (SI),
dr. Imre Szilágyi (H), dr. Peter Štih (SI) (odgovorni urednik), dr. Marta
Verginella (SI), dr. Peter Vodopivec (SI), dr. Marija Wakounig (AT)

Za vsebino prispevkov so odgovorni avtorji, prav tako morajo poskrbeti za avtorske pravice za objavljeno slikovno in drugo gradivo, v kolikor je to potrebno. Ponatis člankov in slik je mogoč samo z dovoljenjem uredništva in navedbo vira.

Redakcija tega zvezka je bila zaključena 10. april 2024.

Oblikovanje in oprema: Vesna Vidmar

Sedež uredništva in uprave: Oddelek za zgodovino Filozofske fakultete v Ljubljani,
Aškerčeva 2, 1000 Ljubljana, Slovenija, tel.: (01) 241-1200,
e-pošta: info@zgodovinskicasopis.si; <http://www.zgodovinskicasopis.si>

Letna naročnina: za leto/letnik 2024: za nečlane in zavode 32 €, za društvene člane 24 €,
za društvene člane – upokoјence 18 €, za društvene člane – študente 12 €.
Cena tega zvezka v prosti prodaji je 16 € (z vključenim DDV).

Naročnina za tujino znaša za ustanove 45 €, za posameznike 35 €
in za študente 25 €.

Plačuje se na transakcijski račun: SI 56020 1 000 12083935
Zveza Zgodovinskih društev Slovenije, Aškerčeva 2, 1000 Ljubljana,
Slovenija
Nova Ljubljanska banka, d.d., Trg Republike 2, 1520 Ljubljana LJBAS12X

Sofinancirajo: Publikacija izhaja s finančno pomočjo Javne agencije za raziskovalno
dejavnost RS

Prelom: ABO grafika d.o.o. – zanjo Igor Kogelnik

Tisk: ABO grafika d.o.o., Ljubljana, maj 2024

Naklada: 500 izvodov

Zgodovinski časopis je evidentiran v naslednjih mednarodnih podatkovnih
bazah: Scopus, European Reference Index for the Humanities (ERIH),
Historical Abstracts, International Bibliography of the Social Sciences,
ABC CLIO, America: History and Life, Bibliography of the History of Art,
Ulrich's Periodicals Directory, Russian Academy of Sciences Bibliographies.

<http://www.zgodovinskicasopis.si>
info@zgodovinskicasopis.si

ISSN 0350-5774	
UDK	949.712(05)
UDC	

BULLETIN OF THE HISTORICAL ASSOCIATION OF SLOVENIA (HAS)

International Editorial Board: Kornelija Ajlec, PhD, (SI), Tina Bahovec, PhD, (SI), Bojan Balkovec, PhD, (SI) (Technical Editor), Rajko Bratož, PhD, (SI), Ernst Bruckmüller, PhD, (AT), Liliana Ferrari, PhD, (IT), Ivo Goldstein, PhD, (HR), Žarko Lazarević, PhD, (SI), Dušan Mlacović, PhD, (SI) (Deputy Editor-in-Charge), Božo Repe, PhD, (SI), Franc Rozman, PhD, (SI), Janez Stergar (SI), Imre Szilágyi, PhD, (H), Peter Štih, PhD, (SI) (Editor-in-Chief), Marta Verginella, PhD, (SI), Peter Vodopivec, PhD, (SI), Marija Wakounig, PhD, (AT)

The authors are responsible for the contents of their articles, they must also secure copyrights for the published photographs and figures when necessary. Reprints of articles, photographs, and graphic material are only allowed with explicit permission of the editorial office and must be cited as sources.

The editing of this issue was completed on April 10, 2024.

Design: Vesna Vidmar

Headquarters and Mailing Address: Oddelek za zgodovino Filozofske fakultete v Ljubljani, Aškerčeva 2, 1000 Ljubljana, Slovenia, phone: +386 1 241-1200, e-mail: info@zgodovinskiasopis.si; <http://www.zgodovinskiasopis.si>

Annual Subscription Fee (for 2024): non-members and institutions 32 €, HAS members 24 €, retired HAS members 18 €, student HAS members 12 €.

Price: 16 € (VAT included).

Subscription Fee: foreign institutions 45 €, individual subscription 35 €, student subscription 25 €
Transaction Account Number: SI 56020 1 000 12083935
Zveza Zgodovinskih društev Slovenije, Aškerčeva 2, 1000 Ljubljana,
Nova Ljubljanska banka, d.d., Trg Republike 2,
1520 Ljubljana LJBASI2X

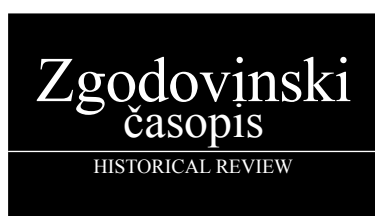
Co-Financed by: Slovenian Research Agency

Printed by: ABO grafika d.o.o., Ljubljana, May 2024

Print Run: 500 copies

Historical Review is included in the following international databases: Scopus, European Reference Index for the Humanities (ERIH), Historical Abstracts, International Bibliography of the Social Sciences, ABC CLIO, America: History and Life, Bibliography of the History of Art, Ulrich's Periodicals Directory, Russian Academy of Sciences Bibliographies.

<http://www.zgodovinskiasopis.si>
info@zgodovinskiasopis.si

ISSN 0350-5774	
UDK	949.712(05)
UDC	

KAZALO – CONTENTS

Razprave – Studies

- Rajko **Bratož**, Marcellinus von Dalmatien und die Frage der
Verselbständigung Dalmatiens zu seiner Zeit 8–29
Marcelin iz Dalmacije in vprašanje osamosvojitve
Dalmacije v njegovem času
- Svit **Komel**, Vpliv katastrskih popisov na izvedbo zemljiške
odveze na Kranjskem 30–99
Land surveyor's relief: The influence of cadastral surveys
on the execution of the land relief in Carniola
- Miha **Zobec**, Tomajski posestnik in politik Anton Černe (1813-1891)
med Dunajem in izvorno skupnostjo: pogled na življenjsko pot
vaškega mogotca 100–119
Tomaj landowner and politician Anton Černe (1813-1891)
between Vienna and his community of origin:
a close-up look at the life of a village tycoon
- Tomasz **Jacek Lis**, Austrian-Croat relations in Habsburg
Bosnia and Herzegovina 120–147
Avstrijsko-hrvaški odnosi v habsburški Bosni in Hercegovini
- Žarko **Leković**, An overview of Political, Diplomatic and Social
Affairs in Montenegro on the Eve of the First World War 148–166
Pregled političnih, diplomatskih in družbenih razmer
v Črni gori na predvečer prve svetovne vojne
- Biljana **Ristić**, Vojaške bolnišnice in pokopališče v Škofji Loki 168–190
The Field Hospitals and Military Cemetery in Škofja Loka
- Oto **Luthar**, Poletje s Tukididom. O nekaterih aktualnih
vprašanjih zgodovinskega 192–215
Summer with Thucydides. On Some Current
Questions of Historiography

Jubileji – Anniversaries

Osemdeset let prof. dr. Janka Prunka (Jure Perovšek)	218–221
Janko Prunk – An Octogenerian	
Salvator Žitko – osemdesetletnik (Dušan Mlacović)	222–224
Salvator Žiško – An Octogenerian	
Metod Benedik – osemdesetletnik (Bogdan Kolar)	225–228
Metod Benedik – An Octogenerian	

V spomin – In memoriam

Ana Benedetič (Tatjana Dekleva)	230–232
Miloš Fon (Rajko Bratož)	233

Kongresi in simpoziji – Congresses, Symposia

Poletna šola Okoljska zgodovina in historična ekologija Dinarskega krasa (Ljubljana, 25.–30. september 2023) (Brina Kotar)	236–238
Summer School Environmental History and Historical Ecology of the Dinaric Karst	

Ocene in poročila – Reviews and Reports

Žarko Lazarevič, Marta Rendla, Janja Sedlaček, Zgodovina zadružništva v Sloveniji (1856–1992) (Bojan Balkovec)	240–242
Ana Cergol Paradiž, »Bela kuga«: ilegalni abortusi in zmanjševanje rodnosti na Slovenskem v obdobju med obema vojnama (Irena Selišnik)	243–245
Daniel Siter, Rogaška Slatina pod kljukastim križem: zdravilišče med okupacijo 1941–1945 (Tomaž Teropšič)	246–248
Robovi, stičišča in utopije prijateljstva. Spregledane kulturne izmenjave v senci politike (Žiga Smolič)	249–253
Julie Rak, False Summit: Gender in Mountaineering Nonfiction (Julija Šuligoj)	254–258

* * *

Navodila avtorjem prispevkov za Zgodovinski časopis	259–262
Instructions for Authors	

Ocene in poročila

Žarko Lazarević, Marta Rendla, Janja Sedlaček, **Zgodovina zadružništva v Sloveniji (1856–1992)**. Ljubljana : Zadrुžna zveza Slovenija, 2023. 291 str.

Zadrुžna zveza je konec leta 2023 izdala knjigo o zgodovini zadružništva v Sloveniji. Knjiga zajema čas od začetkov zadružništva pri nas do preloma leta 1992. Kot je v uvodu zapisal eden od avtorjev, Žarko Lazarević, je to predstavitev dveh zelo različnih dob. Prva doba je daljša in traja vse do konca druge svetovne vojne. Druga doba je čas socialističnega zadružništva. Po osnovni značilnosti gre za dve različni obdobji, prvo je čas institucionalne trdnosti. Kmetje so v tej prvi dobi aktivni zadružniki in zadrुge so avtonomne institucije. V drugi, socialistični zadrugi, pa je šlo predvsem za stalne institucionalne spremembe neavtonomnih institucij. Knjiga se zaključuje z letom 1992, saj je bil omenjenega leta sprejet nov zakon o zadružništvu, kar je pomenilo vračanje k načinom in oblikam izpred socialističnega eksperimentiranja.

Knjiga je razdeljena na dva večja vsebinska sklopa. V prvem je predstavljen razvoj zadružništva od nastanka do začetka socializma. Poglavje nosi naslov Zadrुžništvo v kapitalizmu. Zadrुžništvo v socializmu je naslov drugega dela knjige. Prvi del knjige je krajši in obsega nekako 120 strani. Drugi del obsega okoli 160 strani.

Na začetku knjige dobimo osnovne informacije o zadružništvu, kar med drugim pomeni tudi pojasnila o treh oblikah zadružništva, ki so pojavljala pri nas. Širša javnost je verjetno slišala za Raiffeisnov model, verjetno redki tudi še za Schulze-Delitzschev in za rochdaleski model. Zgodba o začetku zadružništva pri nas, je zgodba o dveh prvih. Ta dvojnost je delno povezana tudi s konceptom in prostorom. Na Štajerskem je bil pomemben tudi nacionalni koncept pri povezovanju, ki ga na nek način poseeblja Josip Vošnjak. Na Kranjskem pa je prevladoval socialni vzgib Janeza Evangelista Kreka. V Ljubljani so obrtniki leta 1856 ustanovili nekakšno protozadrugo, še kot društvo. Razlog, da je nastala kot društvo je zakonodaja, ki jim kako drugače sploh ni omogočala povezovanja. Zadrुžni zakon je bil namreč sprejet šele leta 1873. Vošnjak in še nekaj posameznikov je na spodnjem Štajerskem skušalo ustanoviti posojilnice v zadrुžnem formatu, ampak jim vse do leta 1872 ni uspelo. Tega leta pa je začela delovati posojilnica v Ljutomeru. Podrobneje o dilemah glede prvosti pa seveda preberite v knjigi.

V naslednjih poglavjih avtorji pišejo o pomembnih elementih ustroja in delovanja zadrुge. Glede na nacionalne tenzije, ki so se odražale tudi v gospodarstvu, se je seveda pojavljala dilema o pomembnosti nacionalnega ali gospodarske vzgiba za

ustanavljanje zadrug. Za vsako zadrugo je značilno, da je temeljni element odnosov, odnos med posameznikom in skupnostjo. Ta odnos bi lahko opisali kot vsi za enega eden za vse. Pomembna naloga zadruge je bilo tudi izobraževanje. Izobraževanje je pomenilo omogočati članom umnejše gospodarjenje, seznanjanje z novostmi, kar je pomenilo tudi pot k izboljševanju položaja posameznika. Zadruga je bila tudi zanimiva izkušnja, kjer je moral biti posameznik, ravno s pomočjo izobraževanja, pripravljen razumeti nujnost povezovanja in sodelovanja, kar pa je bila velika sprememba iz prevladujočega individualističnega ekonomskega in tudi siceršnjega pogleda na svet. V knjigi so predstavljeni tudi primeri delovanja posameznih zadrug. Predstavljanje prvega dela razvoja zadrug se zaključuje s pregledom zadružnega povezovanja v različne zadružne zveze, kot so bile npr. Zadružna zveza v Celju, Zveza slovenskih zadrug v Ljubljani in še nekatere druge. O zadrugah v medvojnem obdobju morda velja opozoriti na neljubo dejstvo, da se je od leta 1918 njihovo število z nekaj nad 1000, do leta 1937 povečalo na 1700. To dejstvo je neljubo zaradi stanja, ki je bilo značilno, in na kar opozorijo avtorji. Tako veliko število zadrug je pomenilo »razdrobljenost zadružnega kapitala, znanja in potenciala«.

Glavni tok besedila mestoma prekine besedilo, običajno nekaj stavkov, ki so poudarek ali drugače izpostavljen del besedila. Že na začetni strani, kjer se začne del, ki predstavlja zadružništvo v socializmu, je s krepkimi črkami zapisano bistvo zadružništva v omenjenem obdobju: »V obdobju 45 let po drugi svetovni vojni je kmetijska politika prehodila dolgo pot od trde ideološke ortodoksije do zavidljivega pragmatizma«. V tem stavku je zajeto bistvo tega časa. Zadružništvo je bilo omejeno na kmetijski sektor in je tako delilo usodo politike do kmetijstva in o kmetijstvu. Zadružništvo v socializmu je bilo vzpostavljano kot nekakšno obliko poti v socialistično kmetijstvo. Predvojne zadruge so bile kolektivne skupnosti, ki so krepile solidarno enakopravnost, samopomoč in naj bi krepile ekonomski in socialni položaj članov. Socialistična zadruga pa naj bi bila opora državnemu oz. družbenemu gospodarstvu. Po vojni so bile najprej ukinjene stare zadruge in nato so se na temelju nove zakonodaje začele ustanavljati socialistične zadruge. Premoženja starih zadrug so bila nacionalizirana ali pa prenesena v fonde za obnovo in pomoč zadružništvu. Ideološki okvir je v različnih obdobjih predvideval različne vrste zadrug npr. nabavno-prodajne, proizvodne, kreditne, strojne itd. Različne faze gospodarskega in družbenega razvoja, ki so nihale med eksperimentom in realnostjo, so se odražale tudi v kmetijstvu in zadružništvu. Takšni eksperimenti so bile npr. kolektivizacija in zadružno obdelovanje s kolektivizacijo nacionaliziranih zasebnih posesti. Kmečke obdelovalne zadruge, kot tip kolektivnega obdelovanja zemlje, so bile gospodarsko in politično neuspešne. Eksperiment je trajal le nekaj let in se potem skoraj tiho poslovil. Kmetje so zemljo vzeli nazaj in jo obdelovali v lastni režiji.

Odnos do kmetov in s tem tudi način funkcioniranja zadrug se je spremenil v šestdesetih letih. Oster odnos do samostojnega kmeta je popustil in zadruge so izgubljale svojo funkcijo. Postopoma je sledila preobrazba zadružništva, ki so v mnogih primerih postale kmetijska podjetja. Zadruge so se postopoma vključevale v večje agroživilske sisteme.

Poseben razdelek knjige je posvečen institucionalnemu razvoju Zadrुžne zveze Slovenije. Ta je bila ustanovljena leta 1972 kot »skupna organizacija kmetov in delavcev v zadrुžnih organizacijah«. V povojnem obdobju je imela nekaj predhodnikov, ki pa niso delovali ves čas. V tem razdelku so predstavljene različne aktivnosti, naj omenim le Kmetijsko pospeševalno službo, ki je pomagala kmetom pri razvijanju sodobnejše kmetijske proizvodnje.

Oblikovanje knjige kaže, da gre za izdelek, ki je namenjen praznovanju. Knjiga je bogato ilustrirana, kar ni ravno pogosta značilnost zgodovinopisnih del. Res pa je, da je seveda fotografskega gradiva na voljo več, kot za kakšno drugo temo. Uporabljen je kvaliteten papir in za branje prijazno oblikovanje. Knjiga je kljub slavnostnemu oblikovanju v vsebinsko–tehničnem smislu znanstvena monografija, saj ima obsežen seznam opomb. Škoda je le, da je oblikovanje podleglo slavnostnemu izgledu in so opombe nepraktično vse na koncu knjige, ne pa, kot je današnja praksa v znanstvenih besedilih, na dnu strani.

Bojan Balkovec

ISSN 0350-5774

9 770350 577002

ZČ | Ljubljana | 78 | 2024 | št. 1-2 (169) | str. 1–262